

1938-ban meghalt - a szerk). Az itteni örményeket a franciák Libanonba telepítették, csak Vakif lakosságának egy része maradt a szülőföldjén.

Szabó László
(folytatása következik)

*****

Utánnnyomás a Keresztény szó 2003 februári számából

Kerekes László

Katolikus Egyházak és törvényeik

Évekkel ezelőtt érkezett a gyulafehérvári érseki bírósághoz egy keresetlevél (kérvény a házasság érvényességének megvizsgálására). Olyan volt, mint a többi. Elolvasása után azonban közöltük a felperessel (a kérvényezővel), hogy keresetlevelét sajnos nem fogadhatjuk el, mivel bíróságunk ebben a házassági esetben nem illetékes. Ugyanis a felperes és az alperes nem római, hanem görög katolikus volt. A következő levelünkben próbáltuk a felperesnek megmagyarázni, hogy az érseki bíróság a latin és örmény rítusú katolikusok esetében igen, de nem a görög (vagyis a bizánci szertartású) katolikus hívek esetében illetékes. Igen kemény hangú válaszlevelet kaptunk - különböző történelmi argumentumokkal teletűzdelve -, többek között azt írták, hogy ők már a rómaiak óta latinnak (!) vallják magukat. A félreértés nyilvánvaló volt.

Ez a tudatlanságból fakadó félreértés azonban nem csak a fentebb megidézett kérvényező részéről áll fenn. Nagyon sokan nem tudnak világosan különbséget tenni egyházunk rítusai között, mint ahogy aközött sem, hogy kiket milyen egyházi törvények köteleznek.

A tanulmánynak már a címe is megtévesztő, hisz miképpen is értendő a „katolikus egyházak” megnevezés, amikor a hitvallásban így mondjuk: „hiszem az egy, szent, katolikus (egyetemes) és apostoli anyaszentegyházat.” Nemde egy a katolikus egyház?

Bár az egyház egységéről kétségkívül beszélünk, el kell ismernünk, hogy ebben az egyházban a sokféleség uralkodik - ami viszont az egyház lényegében gyökerezik. A II. vatikáni zsinat egyházképében helyet kap mind a latin, mind a keleti egyház. Amikor *Lumen gentium* kezdetű dogmatikus konstitúció a sokféleségről beszél, nem állítja szembe az egyház egységével, hanem mint az evangélium megismerésének és követésének megannyi formáját érti rajta. A keleti és nyugati katolikus egyházak ennek a sokféleségnek az élő kifejezői.

II. János Pál 1990. október 18-án a Sacri Canones kezdetű apostoli konstitúcióval hirdette ki a Keleti Egyházak Kánonjainak Kódexét (latin címe: *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, a továbbiakban CCEO). A nyolcadik püspöki szinódus ülésén, 1990. október 25-én a pápa kiemelte, hogy a CCEO a katolikus egyház nagy törvénytestületének, a *Corpus Iuris Canonici* egyik elemét alkotja az 1983-as Egyházi Törvénykönyvvel (a latin egyház számára, latinul *Codex Iuris Canonici*, a továbbiakban CIC). 2001. végén jelent meg a CCEO új angol fordítása az Amerikai Kánonjogi Társaság kiadásában. Sőt román nyelvű fordítása is kapható a könyvkereskedésekben. Mi, latin rítusúak, sajnos keveset tudunk egyházunk másik „tüdejéről”, a keleti egyházakról, egyebek mellett azért is, mert a CCEO magyar fordítása késik. A következőkben dióhéjban az egyes rítusok szerinti egyházakat soroljuk fel, majd szemügyre vesszük, mi is a rítus, hogyan lehetséges a bizonyos rítus szerinti, jogilag önálló egyházba való tartozás, mi a felépítése a CCEO -nak, és kikre vonatkozik.

Egyházunk rítusai

Az egyház szétválása keleti egyházakra és nyugati patriarkátusra Diocletianus császár koráig nyúlik vissza. Véres keresztényüldözésének lejártá után a kereszténység a birodalom

hivatalos vallása lett. A kereszténység - mint egyház - területileg egyházmegyékre és provinciákra (tartományokra) oszlott, így a földrajzi modell szerint öt pátriarkátusra tagozódott. A nikaiai zsinat 6. kánonja három pátriarkát, a római, az alexandriait és az antiokhiait, a kalkedoni zsinat pedig még kettőt említ: Konstantinápolyt és Jeruzsálemet. Öt hagyományból származik tehát az öt különböző rítus: az alexandriai, örmény, szír, káld és bizánci. Ezekből más, kisebb rítusok származnak, így ma a keleti hagyomány huszonegy önálló rítus szerinti egyházat különböztet meg. Az *Annuario Pontificio*, a pápai évkönyv a katolikus egyházon belül (a latin rítus kivételével) öt különböző rítuscsoportot sorol fel:

A. Az *alexandriai* hagyományon alapuló rítusok:

1. a *kopt* pátriarkai egyház (Egyiptomban és emigrációban);
2. az *etióp* egyház (Etiópia)

B. Az *antiokhiai* hagyomány szerinti rítusok:

1. a *malankár* egyház (India);
2. a *maronita* pátriarkai egyház (pátriarkájuk Libanonban van, de Ausztráliában, Argentínában, Brazíliában, Kanadában, Mexikóban és az Amerikai Egyesült Államokban is van egyházmegyéjük (eparchiájuk);
3. a *szír* pátriarkai egyház (pátriarkájuk Antiokhiában van, de Szíriában, Libanonban, Egyiptomban, Palesztinában, Irakban, Törökországban és az Amerikai Egyesült Államokban is van egyházmegyéjük).

C. A *konstantinápolyi* (bizánci) hagyomány rítusai:

1. az *albán* egyház;
2. a *fehér-orosz* (belorusz) egyház;
3. a *bolgár* egyház;
4. a *görög* egyház;
5. a *görög-melkita* pátriarkai egyház;
6. az *italo-albán* egyház (Szicília és Apulia eparchiákkal);
7. a *krizevci* egyház (püspökük Zágrábban van, többnyire horvát, ruszin, ukrán, és román leszármazottak);
8. a *magyar* egyház;
9. az *orosz* egyház;
10. a *román* egyház;
11. a *rutén* egyház;
12. a *szlovák* egyház;
13. az *ukrán* nagyobb érseki egyház.

D. A kelet-szíriai vagy *káld* hagyományon alapuló rítusok:

- 1, *káld* pátriarkai egyház (Irak, Irán, Törökország, Palesztina, Libanon, Egyiptom, Szíria és Amerikai Egyesült Államok);
- 2, a *szír-malabár* nagyobb érseki egyház (többnyire Indiában).

E. A cilíciai *örmény* pátriarkai egyház (pátriarkájuk Bejrútban van, de Franciaországban, Argentínában, az Amerikai Egyesült Államokban, kisebb közösségek pedig Görögországban és Romániában vannak.)

Eszerint tehát pátriarkai egyházak az örmény, a káld, a kopt, a latin, a maronita, a melkita és a szír. Nagyobb érseki egyházak az ukrán, és a szír-malabár. Metropolita egyházak az etiópiai, malankár és rutén. Püspöki vagy más egyházak az albán, bolgár, belorusz, görög, magyar, italo-albán, román, orosz, szlovák és a krizevci egyház.

A rítus

A római katolikus egyház nem egységes szervezetű intézmény, hanem sokkal inkább önálló egyházak közössége. Az egyház, mint fogalom az egyetemes egyházat, azaz a huszonkét

autonóm (jogilag önálló, vagy saját jogú) egyház közösségét jelenti saját kormányzattal, a római pápa fennhatósága alatt. Ezek közül csak egy egyház tekinti magáénak a latin rítust, a többi saját jogú egyház az öt nagyobb keleti hagyományból származik.

A fenti, valamint az *Annuario Pontificio* pápai évkönyv felsorolása nem kánoni jellegű, vagyis nem mutat fontossági sorrendet, mivel ezek az egyházak és rítusok a jogban egyenlőek.

Amikor az egyes szerzők a *latin* vagy *római* egyház kifejezést használják, ezt rendszerint a keleti egyházaktól való megkülönböztetés céljából teszik. A *keleti katolikus egyház* fogalom - amit a nyugati katolikus egyház „ellensúlyozására” használnának -, voltaképpen nem létezik, csak többes számban használjuk, még pedig azért, hogy a keleti katolikus egyházakat együttesen tudjuk kifejezni. Amikor a keleti katolikus egyházak valamelyikéről beszélünk, a katolikus jelzővel illetjük, pl. az örmény katolikusok.

A rítus fogalmát többféleképpen próbálták meghatározni. A rítus legáltalánosabban fogalmazva azt jelenti, hogy az azonos hitet valló katolikus keresztények saját egyházi törvények, egyházfegyelem, és szertartások által vallják meg hitüket. A *CCEO 27.* kánonja értelmében a jogilag önálló rítus szerinti egyház a hierarchia alatt egyesített krisztushívők egy csoportja, amelyet az egyház legfőbb hatósága mint jogilag önálló egyházat ismer el. Egy másik meghatározás szerint *jogilag önálló rítus szerinti egyháznak* (*Ecclesia ritualis sui iuris*) olyan, több egyházmegyéből álló egységet neveznek, amelynek élén pátriárka, nagyobb érsek (*Archiepiscopus maior*) vagy jogilag önálló metropolita (*Metropolita sui iuris*) áll.

A *CIC* tehát különbséget tesz a jogilag önálló egyház és a rítus között. A rítus fogalmát a II. vatikáni zsinat szerint úgy írhatnánk le, mint egyes részegyházakra jellemző saját liturgikus és egyházfegyelmi rendszert, valamint teológiai-lelki közösséget. A krisztushívők rítusán a zsinat szóhasználatának megfelelően valamely jogilag önálló rítus szerinti egyházhoz való tartozásukat értjük. A jogilag önálló rítus szerinti egyházba való tartozás nem zárja ki azt, hogy ha az ilyen rítusú személy az illető önálló rítus szerinti egyház területén kívül él, általános egyházfegyelmi szempontból (például a liturgikus előírások tekintetében) a más rítusú helyi ordináriusnak legyen alárendelve, vagy ahhoz a részegyházhoz tartozzék. Az ilyen helyzeteket tartja szem előtt az egyházi törvénykönyv a püspökök feladatairól szólván - más rítusú hívekkel kapcsolatban.

Az egyházban két alapvető rítust különböztetünk meg: *nyugati* vagy *latin* és *keleti* rítust, amely több részegyházra, illetve rítusra oszlik. Jogi értelemben nem mindegyik rítus önálló egyház, saját liturgikus könyvekkel, saját fegyelemmel és hierarchiával. A latin egyházban a római rítus mellett megkülönböztetjük az ambrózián rítust Milánó környékén, valamint mozarab vagy vizigót rítust Spanyolország néhány vidékén, Toledo környékén. Ám ezek nem képeznek jogilag önálló egyházakat, csupán liturgikus sajátosságokat mutatnak hierarchikus önállóság nélkül. A keleti rítusok - így például az örmény egyház, a káld egyház, a kopt egyház stb. - viszont jogilag önálló rítusokat képeznek. A román bizánci szertartású egyház külön rítus szerinti hierarchiával rendelkezik.

A rítushoz való tartozás

A *CIC* az összes krisztushívők (klerikusok és világiak) jogai közé sorolja az istentisztelet saját rítusok szerinti végzését. A rítushoz való tartozás többféle módon valósulhat meg. Két nagyobb lehetőség ezek közül: a keresztséggel és a keresztség utáni egyházi eljárással való hozzárendelődés.

A keresztelendők esetében

Ami a keresztelendő rítushoz-tartozásának megválasztását illet, a *CIC* különbséget tesz a tizennegyedik életév betöltése előtt és után fennálló lehetőségek között.

A tizennégy év alatti megkeresztelt személy - függetlenül attól, milyen szertartás szerint

keresztelték meg - latin rítusú lesz a következő esetek valamelyikében:

1. ha mindkét szülő latin rítusú,
2. ha az egyik szülő latin, a másik nem az (hanem más rítusú katolikus), és közös akarattal úgy kívánják, hogy a gyermeküket a latin egyházban (tehát latin rítusúvá) kereszteljék meg; és
3. ha a szülők különböző rítusúak, és nem jutottak közös akaratra a gyermek rítusát illetően, a gyermek az apa rítusát követi, tehát ha az apa latin, a gyermek is latin rítusú keresztény lesz. Az örökbefogadott gyermek esetében a 110. kánon irányadó, amely szerint az örökbefogadó gyermekeiként tartják számon őket.

A tizennegyedik életév betöltése után a keresztelendő szabadon megválaszthatja, melyik rítus szerinti egyházba akar tartozni, így olyan rítusú katolikus egyházhoz fog tartozni, amilyet maga választ. A rítusváltást haladéktalanul be kell vezetni a keresztelési anyakönyvbe.

A kereszttség kiszolgáltatása önmagában véve nem jelent automatikusan valamely jogilag önálló egyházhoz vagy rítushoz való hozzátartozást. Nagyon sok ilyen esettel találkozunk egyházmegyénkben is. Azok a görög katolikusok, akiket 1948 után a latin rítusban kereszteltek meg - mivel a görög katolikus egyház működését államilag betiltották -, de szüleik görög katolikusok voltak, jogilag görög katolikusok (keleti rítusúak) maradtak, hisz a saját jogú egyháztagságukban nem a kereszttség, hanem a szülők, illetve az apa rítusa a döntő. Ugyanakkor valamely rítus gyakorlata nem vonja maga után feltétlenül a rítushoz való hozzátartozást. A CIC-ben több kánont is találunk, amelyik megengedi a krisztushívőnek a szentség felvételét más saját jogú rítus szerinti egyházban, például a kereszttséget, a szentgyónás szentségét, az eukarisztiát, a bérmlást, a betegek kenetét. Az egyház normái megengedik a szentmisén való részvételt bármilyen rítusban az ünnepnap megszentelésének kötelezettsége esetén, valamint a házasságkötés megünneplését is. Mindebből azonban nem következik a rítusváltozás! Ilyen esetben nincs jogalapja annak, hogy a görög katolikus hívők latin rítusú szentségkiszolgáltatást kérjenek a latin hierarchiától, amikor azon a területen a görög katolikus hierarchia is megtalálható.

A megkeresztelt személy esetében

A CIC a már megkeresztelt személy saját jogú (jogilag önálló) egyházba való átlépését is szabályozza. Mindenekelőtt az Apostoli Szentszéktől kapott engedély alapján léphet át valaki egy saját jogú egyházból (rítusból) bármely másikba. Kanadában például az eljárás a következő: a kérvényező benyújtja a kérvényét annak a jogilag önálló egyháznak a püspökéhez, ahová át akar menni (*ad quem*). A püspök, akihez a kérvény szól, megbeszéli az illető saját püspökével (*a quo*). Ha mindketten megegyeznek, a kérvényt a nunciának továbbítják, akinek megvan a hatalma az engedély megadásához a laikusok esetében. Ha a püspökök nem egyeznek meg, vagy ha klerikusról van szó, a kérvényt a Keleti Egyházak Kongregációjához közvetítik. Az eredményről értesítik a kérvényt elfogadó püspököt, aki értesíti a kérvényezőt, valamint egy másolatot ad a végzésről a másik püspöknek.

A házasságkötéskor vagy a házasság fennállásának időtartama alatt a latin rítusú házaspár áttérhet házastársának jogilag önálló egyházába, de a házasság megszűnése után visszatérhet saját jogú egyházába. A szülők az Apostoli Szentszék leiratával, illetőleg a házasságkötéssel „megváltoztatott” saját jogú egyházba kerülnek át, a szülők 14 éven aluli megkeresztelt gyermekei ugyanígy, de a tizennegyedik életévük betöltésével visszatérhetnek a latin egyházba. A CCEO 34. kánonjában hasonló előírást találunk.

Katolikus egyházak törvényei

A latin egyház törvénykönyve

A CIC már az első kánonban pontosan meghatározza, kikre is vonatkoznak a kódex

kánonjai. Az I.k. szerint a *CIC* összesen 1752 kánonja a latin egyházra vonatkozik, amely a római pápa - mint Nyugat pátriárkája - joghatósága alatt áll, és liturgikus nyelvként a latint használja. A keleti katolikus egyházakra vonatkozó joganyagot a *CCEO* tartalmazza. Minden ember alá van vetve az isteni jognak, függetlenül attól, hogy meg van-e keresztelve, vagy sem. Így azok az egyházi törvények, amelyeknek tartalma az isteni jog, mindenki számára kötelezőek. Magából a kánon megfogalmazásából kitűnik, hogy az mikor foglal magába isteni jogot.

A *CIC* is különbséget tesz isteni és egyházi törvények között, és kijelenti, hogy a tisztán egyházi törvények csak azokat kötelezik, „akiket a katolikus egyházban kereszteltek meg, vagy oda fölvettek, és eszük elégséges használatával rendelkeznek, továbbá, hacsak a jog kifejezetten másképp nem rendelkezik, hetedik életévüket betöltötték”. A kánon tehát három feltételt említ, amelyeknek párhuzamosan fenn kell állniuk ahhoz, hogy valaki az egyház alanya legyen:

1. érvényes keresztség általi teljes közösség - hogy mikor számít valaki a katolikus egyházban megkereszteltnek, annak eldöntésére a keresztelendő vagy a gondviselésre jogosultak szándéka a mérvadó,
2. az értelem elégséges használata, ami a természeti törvény egyik követelménye,
3. legalább hét év betöltése.

A *CIC* kánonjai néhány esetben a más saját jogú egyházak tagjaira is vonatkoztathatóak. Ennek részletesebb bemutatásával később külön tanulmányban foglalkozunk.

Keleti egyházak törvénykönyve

Mint már említettük, a *CCEO* kihirdetésére 1990. október 18-án került sor és 1991. október 1-jével lépett hatályba. Latin neve *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*. Ez az első kánonban leszögezi, hogy a *CCEO* összesen 1546 kánonja csak a keleti egyházakra vonatkozik, hacsak valamelyikük a latin egyházzal kapcsolatosan kifejezetten nem rendelkezik. Ugyanis mindkét egyháznak megvan a joga a saját fegyelme és hagyománya szerint való kormányzáshoz.

A *CCEO* a keleti egyházakon az öt hagyományon alapuló huszonegy, jogilag önálló egyházat érti, azokat, amelyeknek tagjai elfogadják a római pápát mint a katolikus egyház legfőbb hatalmának képviselőjét. Bár a *CCEO* figyelembe veszi a keleti egyházak hagyományait, felépítésén nagyon is érezhető a *CIC* mentalitása. A keleti egyházak hagyományát a *CCEO* figyelemmel kísérte. Amint a II. vatikáni zsinat is kifejezte: „a szent zsinat szívből örül a keleti és nyugati katolikus egyházak gyümölcsöző és tevékeny együttműködésének, s egyúttal kinyilvánítja: mindezen jogszabályok a jelen körülményekre vonatkoznak, és addig maradnak érvényben, amíg a katolikus egyház és a különvált keleti egyházak el nem jutnak a teljes egységre”.

A *CCEO* törvényhozásában bizonyos szempontból fejlettebb, mint a *CIC*, hisz figyelembe veszi a latin kódex kiadása után megjelent teológiai és kánoni fejlődést. Így például a *CCEO* külön fejezetet szentel az ökumenizmusnak, míg a *CIC* csak néhány kánonban tárgyalja. Egy másik markáns példa: a *CCEO* az egyház tanítói hivatását illetően nem a tanítás integritását és ortodoxiáját tartja szem előtt, hanem ajánlja a tudományos kutatások eredményeinek, valamint az irodalom és a művészetek eszközeinek felhasználását, hogy az idők jeleinek megfelelően Krisztus evangéliumát mindenki megismerje. Ahogyan II. János Pál a *CCEO* kihirdetésekor megjegyezte, ez betetőzi az egyház kánoni rendjét a *CIC*, valamint az 1988-ban megjelent Pastor Bonus apostoli konstitúcióval, ami a Római Kúria intézményei felépítésével és hatáskörével foglalkozik. A két törvénykönyv kiegészítő törvényeiről a *CCEO* hatályba lépése óta több forrásmunka látott és lát napvilágot.

Egyházunkban a maga két évezredes története során gyakran tűnt fel az egyneműsítési

tendencia, sőt sokak számára gyakorta sértő is volt az egyházban jelenlévő sokféleség, ugyanis egy sajtóságosan értelmezett egyház-egységet látszott megbontani. Az egyház unitása (egysége) azonban nem jelent uniformitást: épp ez a sokféleség mutatja Isten Lelkének működését. Értékelnünk kell ezt a sokféleséget, amely az egyházmegyéinkben sajnos épp a történelmi-nemzeti problémák miatt a szó szoros értelmében különbözőséggé alakult. A másság okozta feszültségek az esetek többségében abból fakadnak, hogy nem ismerjük eléggé egyházunk rítusait, vagy a történelmi örökségek és igazságtalanságok formálta előítéllettel közelítjük meg őket. Az egyazon országban jelenlévő többféle rítus a mentalitás, istentisztelet és egyházfegyelem pluralitására is vall. Ennek megtartása a keleti egyházak rovására egyre nehezebb ott, ahol a többséget a latin rítusúak alkotják (a latin rítusúak száma globálisan megközelíti az egy milliárdot, a keleti rítusúaké csak a mintegy 12 milliót). Hiszem, hogy eljön majd az a nap, amikor felismerjük az egyházunkban jelenlévő rítusok - sőt a keresztény vallások - sokféleségének szépségét és értékét, és nem történelmi ballépésként vagy nemzetieskedésként értelmezzük, hanem mint ugyanannak a Léleknek megannyi megnyilvánulását.

(Utánközlésünkben mellőztük a tanulmányhoz csatolt jegyzetanyagot)

*****

Végakarat

Tonk Sándort, az alig ötvenhat évesen, váratlanul elhunyt történészprofesszort Budapesten, orvosi kivizsgálás közben érte a halál. A Sapientia - Erdélyi Magyar Tudományegyetem rektorát, az Erdélyi Református Egyházkerület főgondnokát közéleti személyiségek hosszú sora kísérte a Házsongárdi temetőbe. A Farkas utcai református templomban megtartott gyászszertartáson a család kívánságára felolvasták fél évvel a halála előtt keltezett végakaratát is. A magyarországi sajtót is bejárta ez a testamentum:

Én, Tonk Sándor, életemnek 56. esztendejében ép elmével és testi egészségben kívánom leírni végakaratomat. Életemet a Szenci Molnár Albert által megfogalmazott ima irányította: „Oh én Uram, Istenem, engedd azt énnékem is, hogy senkire mindjárt meg ne haragudjam, senkit se szóval, se cselekedettel meg ne bántsak. Azoknak is, akik engem megbántottak, töredelmesen megengedjek és megbocsássak, minden bosszúállásra való szándékot szívemből kivessék, meggondolván azt, hogy ha mi valaki ellen haragot tartunk, és a mi ellenségünkkel nem akarunk megbékélni, te is, mindeneknek hatalmas bírója, nem bocsátanád meg a mi bűneinket, eseteinket és számtalan fogyatkozásainkat, és ilyenképpen a te kemény ítéletedet és szentenciádat mi magunk vonnánk magunkra. Adjad azért, hogy mindenekhez legyek szelíd, emberséges, engedelmes, mindennel jótévő és adakozó.”

Nem véletlenül és nem ok nélkül idéztem ezeket a sorokat. Tudatában sok emberi gyarlóságomnak, életem során a szelídség, az emberség, az engedelmesség, a jótévés erényét tartottam a legfontosabbnak. Sokan, tudom ezt, gyengeségnek vélték.

Mindig alázattal tekintettem minden dolgomra. Nem valamilyen fatalizmusról volt szó. Én hittem és hiszek abban, hogy sorsomat Valaki irányítja és megszabja, megszabta életutamat. De tudom azt is, hogy nekem Ahhoz, aki ezt teszi, hűséggel kell ragaszkodnom. Gyarló, emberi voltomban ezt fogadtam el mindenkor.

Hálát adok az Úristennek életemért. Hálát adok szüleimért, testvéreimért, házastársamért, gyermekeimért, unokáimért, mindazokért, akik szeretettel vettek körül életem folyamán. Tudatában vagyok annak is, hogy a sok szeretetet, amit kaptam, nem tudtam viszonzni. Pedig megvolt bennem a szándék, az akarat. A lélek kész volt, de a test sokszor volt erőtlen. Sokat vétkeztem, sokszor voltam erőtlen.